

บทบรรณาธิการ “ฉันยอมสองใจเพราะรักเธอ”

นับตั้งแต่ Wilbur Schramm ได้วางศิลาฤกษ์ก่อตั้งโครงการนำร่องหลักสูตรปริญญาเอก จนพัฒนามาเป็นสถาบันแห่งการวิจัยการสื่อสาร (The Institute of Communications Research) ที่ University of Illinois ในปี 1947 ศาสตร์ด้านการสื่อสารที่ถือได้กำเนิดขึ้น ก็ถูกรอบงำด้วยกระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยม (positivism) ที่ย้ำว่า ความเป็นจริงมีอยู่แล้ว และรอคอยให้นักวิจัยมาพิสูจน์ ในขณะที่เดียวกัน คำตอบของการศึกษาที่เน้นใช้เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ก็มักจะทำให้เราเห็นถึง “ความแตกต่างในเชิงประเภท” (difference in kind) หรือเป็นข้อสรุปแบบ “either...or...” ที่ว่า หากไม่ใช้คำตอบทางหนึ่ง ก็ต้องเป็นอีกทางหนึ่งอย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าสมมติฐานการวิจัยได้ถูกพิสูจน์คำตอบว่า “yes” ก็ต้องไม่ใช่ “no” อย่างแน่นอน

จนมาถึงจุดเลี้ยวโค้งของโลกสังคมศาสตร์และสื่อสารศึกษาในช่วงกลางครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ด้วยอิทธิพลของทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) จนถึงทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ศาสตร์ด้านการสื่อสารก็เขยิบเหลี่ยมมุมการตั้งโจทย์และแนวทางการเข้าสู่ปัญหาที่ต่างออกไปว่า ความเป็นจริงล้วนถูกประกอบสร้างขึ้น โดยขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้กำหนดนิยามการรับรู้ตีความสิ่งต่างๆ เหล่านั้น คำตอบต่อการมองโลกจึงอาจเป็น “ความแตกต่างในเชิงระดับ” (difference in degree) โดยที่เส้นกันแบ่งระหว่าง “yes” กับ “no” เสมือนหนึ่งจะพร่าเลือนลง และข้อสรุปเป็นได้ทั้ง “ใช่” และ “ไม่ใช่” อย่างยกย่อน ลื่นไหล และเป็นไปได้ทุกอย่างในเวลาเดียวกัน

เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่า โลกแห่งความย้อนแย้งบนทางหลายแพร่งต่างร่วมดำรงอยู่ด้วยกันในพื้นที่ทางสังคม และนำมาซึ่งการตั้งคำถามต่อการศึกษาวิจัยในศาสตร์แห่งการสื่อสาร วารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ฉบับ “ฉันยอมสองใจเพราะรักเธอ” จึงร้อยเรียงและคัดสรรบทความของผู้นิพนธ์หลายคนมาสาธิตแนวทางในการตั้งโจทย์ต่อการสลายเส้นแบ่ง ที่แม้แต่เรื่องซึ่งแตกต่างเป็นขั้วตรงข้ามกัน ก็สามารถปรับปรนผสมผสานได้อย่างน่าสนเท่ห์และน่าสนใจ

เริ่มต้นกับการตั้งคำถามเรื่อง “ข่าว” ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งการผลิตและแพร่กระจายสัจจะหรือความจริง (truth) บทความสองเรื่องแรกได้เผยให้เห็นความย้อนแย้งแห่งผลผลิตทางวารสารศาสตร์ อันเป็นประเด็นถกเถียงที่ร่วมสมัยในยุคปัจจุบัน

ทั้งนี้ในบทความพิเศษของ มานิจ สุขสมจิตร กับการอภิปรายถึงข่าวลวง/ข่าวปลอม (fake news) ที่ทุกวันนี้ศักยภาพของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence) ทำให้พรมแดนแห่ง “ความจริง” และ “ความลวง” เกิดซ้อนทับและยกย่อนจนกลายเป็น “deepfake” อันยากต่อการแยกแยะออกจากกันได้ ต่อเนื่องมาถึงงานเขียนของ อรุณทัย วรรณถาวร ที่สร้างข้อถกเถียงต่อสื่อออนไลน์กับสภาพการณ์ที่หนุนนำให้เกิด “ลักษณะพ้นความจริง” (post-truth) ขึ้นมา ภาพการณดังกล่าวนี้สะท้อนนัยอันสลับซับซ้อนระหว่างเทคโนโลยี มนุษย์ และชีวิตทางสังคม ซึ่งลางเลือนชัดตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ตลอดจนระหว่างเทคโนโลยีกับสังคมไปในเวลาเดียวกัน

จากนั้น หากทุกวันนี้ในโลกความจริง เราได้เห็นพลังและความเคลื่อนไหวของคนพิการทางการเห็นที่ต่อสู้เพื่อสิทธิและโอกาสในการสัมผัสโลกผ่านการเห็นได้เฉกเช่นคนทั่วไป ในโลกวิชาการ อารดา ครุจิต ก็ขานรับด้วยการสำรวจและทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้แบบร่วมของคนพิการทางการเห็น โดยย้อนหลังงานศึกษาวิจัยกลับไปราวสองทศวรรษ (พ.ศ. 2544-2564) และชี้ให้เห็นว่าช่องว่างของความรู้เกี่ยวกับคนพิการกับ “การมองไม่เห็น” ยังเปิดกว้างรอคอย “การมองเห็น” ประเด็นใหม่ๆ ในการศึกษาวิจัยอย่างไม่รู้จัก

กล่าวกันว่า วัฒนธรรมประชานิยม (popular culture) ไม่ใช่เป็นเพียงแค่วัฒนธรรมมวลชนที่คนหมู่มากชื่นชอบ รวมทั้งเข้ามาส่งและเสพสาร แต่วัฒนธรรมป๊อปก็ยังเป็นสนามรบแห่งการผลิตความหมายที่ต่อต้านและท้าทายเส้นกันแบ่งแห่งชัดตรงข้ามที่สังคมยึดถือแต่ก่อนมา บทความของ เหมือนฝัน คงสมแสง ได้เลือกตั้งคำถามกับภาพวาดของโมนาลิซ่า (Mona Lisa) ที่เชื่อกันว่า ของจริงปรากฏโฉมอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์ลูฟวร์ (Louvre) กลางมหานครปารีสที่ฝรั่งเศส แต่การผลิตซ้ำและจำลองความงามของเธอไว้ในพื้นที่ของป๊อปคัลเจอร์ ช่างท้าทายการตัดสินคุณค่าความงามทางศิลปะที่ “ต้นฉบับ” กับ “ของเทียมและเลียนแบบ” กลายเป็นเรื่องที่มีอาจสะบัดขาดจากกันได้ไปอีกแล้ว ตามติดด้วยบทความของ นฤมล ปิ่นโต ที่วิเคราะห์วิจัยสื่อใหม่อย่างเกมออนไลน์ และเผยว่า เมื่อโลกแห่งเกมที่เด็กเคยเล่นแบบเห็นหน้าค่าตาในโลกจริงๆ ย้ายวิมาอยู่ในชุมชนเสมือน (virtual community) ที่ “เสมือนจริงเสียยิ่งกว่าจริง” พฤติกรรมที่ผันแปรไปของเยาวชนที่มีต่อวิถีแห่งการเล่นเกมจะปรับเปลี่ยนไปจากความสนุกสนานในแบบที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิมกันอย่างไร

ปิดท้ายกับบทความอีกสองเรื่องที่ยกย่องมิติทางวัฒนธรรมสองด้านในโลกของการสื่อสารมาพินิจพิจารณาอย่างน่าสนใจ เรื่องแรกกับงานเขียนของ สุจิตรา เป็ลยงู่ง ที่เลือกตั้งคำถามกับบริบทความเป็นพหุวัฒนธรรม (multi-culturalism) ในยุคหลังสมัยใหม่ อันส่งผลให้การตีความการสื่อสารอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์มิได้สร้างตัวตนแบบที่ “หยุดนิ่ง” อีกต่อไป หากแต่ “ย้อนแย้ง” และ “ไหลเลื่อน” โดยที่มีทั้งดำรงอยู่ ปรับตัว และปะทะต่อกร เพื่อกำหนดนิยามตัวตนซึ่ง “ยังสร้างไม่เสร็จ” ว่า กลุ่มชาติพันธุ์เป็นใครในท่ามกลางชุดวาทกรรมอันหลากหลายในสังคม กับบทความอีกเรื่องหนึ่งของ วิเชียร ลัทธิพงศ์พันธ์ และปณตริกา รัวกุล ที่วิจัยปรากฏการณ์ร่วมสมัยอย่างการปรับตัวในการสร้างสรรค์สารของสถาบันศาสนา หากศาสนาเป็น “โลกศักดิ์สิทธิ์” ที่มีวัตรปฏิบัติอันแตกต่างไปจากชีวิตทางโลกย์หรือความเป็น “โลกสามัญ” ผู้เขียนทั้งคู่ได้ประยุกต์แนวคิด “ศาสน-บันเทิง” มาผลิตสื่อออนไลน์ต้นแบบผ่านเฟซบุ๊กแฟนเพจ และทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับพื้นที่สามัญเกิดความกำวมคลุมเครือจนมาบรรจบพบกันได้อย่างลงตัว

จากยุคหนึ่งสมัยหนึ่งที่ศาสตร์ด้านการสื่อสารเคยตกอยู่ภายใต้วาทกรรมชุด “ได้อย่างก็ต้องเสียอย่าง เลิกเดินบนทางสักทางได้ไหม” จนมาถึงยุคที่นักสื่อสารศึกษาเริ่มเห็นว่า ในสนามแห่งการผลิตองค์ความรู้ด้านสื่อและการสื่อสาร เราสามารถค้นพบคำตอบที่หลากหลาย หรือ “ฉันทายอมสองใจ (หรืออาจมากกว่า) เพราะรักเธอ” โดยมีได้ถูกครอบงำด้วยเหตุผลใดเหตุผลหนึ่งเพียงอย่างเดียว ดังนั้น ข้อเสนอจากหลายหลากบทความในเล่มวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์ ฉบับ “ฉันทายอมสองใจ เพราะรักเธอ”* ได้ทำให้เราเห็นว่า ความย้อนแย้งและการสลายเส้นแบ่งของชีวิตตรงข้ามในพื้นที่การสื่อสารอาจไม่ใช่สิ่งที่ไกลตัว และพร้อมกลายมาเป็นวัตถุดิบในการศึกษาวิจัยเพื่อเปิดมุมมองใหม่ๆ ให้กับศาสตร์แขนงนี้ต่อไป

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ